

Probleem onaantastbaren leeft breder dan gedacht

WIE DOET ZE WAT?

Marnix Eysink Smeets, Eric Bervoets en Jan Nap stuiten in hun werk steeds vaker op criminele, overlastgevende en vooral intimiderende (jonge)mannen, omgeven door een sfeer van **angst en intimidatie**. Het gaat om ogenschijnlijk **onaantastbaren**, die niemand meer durft te corrigeren en waar ook de overheid geen vat op lijkt te krijgen. Hoe wijdverbreid is dit probleem precies, wat werkt het in de hand, en bovenal: **welke aanpak** zou hiertegen wél kunnen werken?

door Marnix Eysink Smeets, Eric Bervoets en Jan Nap

Eysink Smeets is lector Public Reassurance Hogeschool Inholland en voorzitter van de Landelijke Expertisegroep Veiligheidspercepties, Bervoets is als criminoloog verbonden aan het onderzoeksprogramma van LokaleZaken en Nap is strategisch adviseur bij de Politieacademie/School voor Politie Leiderschap.

Kort voor de jaarwisseling deed een opiniestuk in *de Volkskrant* nogal wat stof opwaaien. In het stuk werd een lans gebroken voor het intensiveren van de aanpak van 'onaantastbaren' in buurten en wijken. Diverse politiechefs en burgemeesters

namen dat pleidooi in hun nieuwjaarstoespraak over. En in menig seminar wordt inmiddels over de aanpak van onaantastbaren gesproken. De discussie vindt haar oorsprong in een verkennend onderzoek onder *frontliners* in de veiligheidszorg.

"Pas op dat in steden niet het recht van de sterkste gaat gelden", zo waarschuwde dr. Cyrille Fijnaut onlangs in zijn afscheidsinterview in dit blad. Want dat dreigde naar zijn mening wel te gebeuren. Zeker als politici en bestuurders zich niet nadrukkelijker en normatiever zouden opstellen tegen geweld. In woorden, maar vooral in daden.

Op het moment van Fijnauts uitspraken, legden wij net de laatste hand aan een verkenning van de invloed van onaantastbare overlastgevers en criminelen op buurten en wijken. En we konden het niet anders dan hardgrondig met hem eens zijn. Uit die verkenning blijkt namelijk dat – terwijl Nederland *gemiddeld* genomen zoveel veiliger is geworden – op meerdere plekken in ons land het recht van de sterkste de rechtsstaat dreigt te verdringen. Burgers én professionals komen hierdoor pijnlijk in de knel. En de overheid verliest daar haar geloofwaardigheid en legitimiteit. Dat mag niet gebeuren; actie is dus geboden.

Burgers worden extra bang als zij zien dat zelfs de overheid de onaantastbaren geen strobreed in de weg kan leggen

Illustratie: Hans Sprangers

>>

CIRKEL VAN ONMACHT

Voor dit onderzoek – met steun van het Nicis Institute – gingen we in gesprek met zo’n 40 professionals uit de veiligheidszorg, verdeeld over heel het land. Met wijkagenten, jeugdreclasserings-ambtenaren, medewerkers van Veiligheidshuizen en jongerenwerkers. Niet met bestuurders en beleidsmakers. Wij wilden horen wat er echt speelde, niet wat er officieel zou moeten spelen. Het animo om met ons te praten was opvallend groot, de uitkomst van de gesprekken schokkend. Het probleem is groter, wijder verbreid en venijniger dan wij aanvankelijk dachten. We hoorden vooral een verhaal over onmacht. Over frustratie, niet alleen onder burgers, maar minstens zozeer onder professionals. Burgers worden extra bang als zij zien dat zelfs de overheid niet in staat is de onaantastbaren een strobreed in de weg te leggen. Dat voedt ook weer het aura van onaantastbaarheid. Die cirkel van onmacht moet dringend doorbroken worden.

DRIE KNELPUNTEN

Vanzelfsprekend gingen we in onze verkenning verder dan de simpele doch pijnlijke constatering van het probleem. Waarom is het zo moeilijk om adequaat tegen deze groep op te treden? Waar strandt de aanpak? Uit onze verkenning komen drie knelpunten naar voren.

Veel professionals hebben het gevoel aan een dood paard te trekken

De klassieke knelpunten Volgens de huidige inzichten is voor een succesvolle aanpak van de onaantastbaren een scala aan partijen nodig. Van politie tot gemeentelijke diensten, van jeugdzorg en jeugdreclassering tot woningbouwcorporaties.

Alle retoriek ten spijt, blijft het razend moeilijk alle relevante partijen in de benen te krijgen. Met alle neuzen in dezelfde richting en dan ook

nog enigszins synchroon in tijdplanning, intensiteit en *ausdauer*. Zo strandt de aanpak van menige onaantastbare weer op een dichte deur, een wachtlijst of op centraal gestelde prioriteiten ‘die een investering in de voorliggende problematiek op dit moment helaas onmogelijk maken’. Dit is lastig uit te leggen aan burgers die lijden onder de overlast. En enorm frustrerend voor professionals die zien wat er gebeurt, maar er niets tegen kunnen doen. Veel van de professionals die wij spraken, hebben het gevoel aan een dood paard te trekken. Wij kwamen zelfs professionals tegen die daarom het bijltje erbij neer hadden gegooid.

Een web van angst Het tweede punt is een web van angst. Dat buurtbewoners bang zijn voor de onaantastbaren zal geen verbazing wekken. Maar we signaleerden ook angst bij professionals. Niet alleen voor de onaantastbaren zelf, al was een aantal politiemensen daadwerkelijk bedreigd of in de val gelokt. De angst zat minstens zozeer in het ontbreken van steun in de eigen organisatie. Diezelfde angst constateerde ook Van der Torre in zijn onlangs verschenen onderzoek naar geweld door de politie. Een deel van de politieprofessionals lijkt een confrontatie *buiten* te vermijden om problemen *binnen* te voorkomen. Nogal wat professionals hebben het gevoel dat de problematiek van de onaantastbaren nog onvoldoende is doorgedrongen tot het bestuurlijk en managementsniveau van hun organisaties. Dat kan liggen aan het feit dat dit soort problemen niet goed naar voren komt in de bestaande managementinformatiesystemen. Ook werd nogal eens gerept over een probleem dat ervaren wordt als *too hot to handle*. Wie kennis heeft van het probleem moet handelen, maar dat handelen is bijzonder lastig en dus wordt de kennis al snel *uncomfortable knowledge*. Die – als het even kan – vermeden moet worden. Maar zo was de terugtrekkende overheid toch niet bedoeld?

Strafrecht schiet tekort? Waar andere aanpakken tekortschieten, zou het strafrecht het laatste redmiddel moeten zijn. Maar ook strafrechtelijk gezien ontspringen de onaantastbaren systematisch de dans. Natuurlijk is het lastig om aan een bange buurt informatie

te ontklossen. Natuurlijk is het lastig om tot passende vervolging over te gaan als over de verdachte nauwelijks justitiële documentatie beschikbaar is. Komen ze wél voor de rechter, dan slepen ze er nogal eens relatief lichte sancties uit, of erger: een sepot of vrijspraak. Ahmed Marcouch onderstreepte recent in *Het Parool* dat we ten aanzien van deze groep opsporingstechnisch uit een heel ander vaatje zouden moeten tappen. Hij heeft gelijk. Maar proberen we dan met zijn allen iets nieuws? Te weinig. Terwijl uit verschillende pioniersprojecten blijkt dat dat wel degelijk werkt. Net als dat we er nog steeds te weinig aan doen om het lek aan het einde van de keten te dichten. Het is onze mening dat, als gangbare maatregelen niet helpen bij het beschermen van de samenleving, onaantastbaren voor langere tijd van straat moeten worden gehaald. Helaas lijkt dat nog steeds zeer moeilijk, alle reeds getroffen strafrechtelijke reparaties ten spijt.

MOREEL VRAAGSTUK Natuurlijk vormen de onaantastbaren een veiligheidsprobleem. Zij plegen criminaliteit en geven overlast. De geluiden over doorgroei richting zware en/of georganiseerde criminaliteit worden ook steeds sterker. Een veiligheidsprobleem dus? Jazeker.

Mag je accepteren dat burgers het geloof in de overheid verliezen?

Maar het gaat hier vooral om een moreel probleem. Want, wil en mag je accepteren dat er plaatsen zijn in Nederland waar het recht van de sterkste de rechtstaat verdringt? Wil en mag je accepteren dat burgers het geloof in de overheid verliezen omdat deze kennelijk niks kan uitrusten tegen deze groep? Wil en mag je accepteren dat je – door weg te kijken – de deur openzet voor een criminele carrière van de toch al niet kansrijke onaantastbaren? En omdat de onmacht van de één de kracht betekent van de ander: wil en mag je accepteren dat onmacht van

de overheid de onaantastbaren een steeds sterkere positie bezorgt? Nee, natuurlijk niet! Maar wat dan?

MOED GEVRAAGD Boven alles is nu bestuurlijke moed nodig. Allereerst om de *uncomfortable knowledge* onder ogen te zien; het probleem is er, en het is wijder verbreid en venijniger dan we denken. Verder hebben we moed nodig om te durven zeggen dat de verbeteringen in de aanpak nog steeds onvoldoende zijn. Vervolgens zijn moed en leiderschap nodig om een aanpak van voldoende focus, intensiteit én continuïteit van de grond te krijgen, óók in deze tijden van bezuinigingen. Dan zal blijken dat 80 procent van de onaantastbaren helemaal niet zo onaantastbaar is als ze wellicht lijken. Ten slotte is moed en leiderschap nodig om – nu al – te durven onderzoeken of voor die laatste 20 procent andere interventies nodig zijn dan nu beschikbaar.

MEER AANDACHT Veranderingen in het veiligheidsbeleid bereik je niet met een enkel rapport of enkel incident, zo concludeerden onderzoekers onlangs in een studie voor het WODC. Maar wel als zo’n incident of rapport precies op het juiste moment komt in een cascade van gebeurtenissen. Dat lijkt nu het geval. De afgelopen maanden begon de stroom berichten over ‘onaantastbaarachtige’ problemen aan te zwellen. Een week na het verschijnen van onze verkenning barstte de publicitaire bom over de doorwerking van onaantastbaren in een Utrechtse wijk. Kort daarna kondigden diverse bestuurders in hun nieuwjaarsspeeches al aanscherping van het beleid aan. Het Nicis Institute hield in februari een expertmeeting met bestuurders, wetenschappers en professionals over de betekenis van de uitgevoerde verkenning voor de praktijk. En ook de kwartiermakers van de Nationale Politie hebben al aangegeven in het nieuwe korps met het onderwerp aan de slag te willen. Het probleem is weerbarstig, dus we zijn er vast nog lang niet. Maar met de beweging die nu ontstaat, moet het raar lopen als het fenomeen van de onaantastbaarheid niet zijn langste tijd heeft gehad. <<